

AKDENİZ'DE MİMARLIK TEORİSİ VE PRATİK: AKDENİZ VE İSLAM MEDENİYETLERİ BAĞLAMINDA TURGUT CANSEVER'İN AKDENİZ PROJELERİ

ÖZET

Akdeniz, üç kıtanın birleştiği noktada bulunduğundan dolayı her zaman istisnai durumunu korur. Afrika'daki Tell dağı, Lübnan dağları veya Anadolu yaylası hep aynı arazi yapısına benzer. Akdeniz'in hemen hemen her tarafında dağlar, sahiller, bağlar, zeytinlikler ve diğer verimli arazi noktaları vardır. Akdeniz medeniyetini oluşturan unsurlar arasında ise *Avrupa, Mağrip, Doğu Akdeniz* coğrafyalarını içine alan, *Musevilik, Hristiyanlık, İslâm* ile yoğrulmuş bir çeşitlilik görülmektedir. Ayrıca, *Yunan diyalektiği, Roma hukuku, Arap bilimi, Katalan şiiri, Rönesans ve İspanya* Akdeniz medeniyetinin diğer unsurlarıdır. Bu anlamda, *Atina, Roma, Kudüs, İskenderiye, İstanbul, Venetik, Cenova* gibi şehirlerin bir Akdeniz ruhu taşıdıklarına şüphe yoktur. Gérard de Nerval, Guvtave Flaubert ve Andre Gide gibi yazarların kaleminde Akdeniz, uygarlığın dayandığı yüksek kültürün derin kaynağı olarak tespit edilir.

Bu çalışmanın amacı, Akdeniz'e kıyısı olan dört Akdeniz kentindeki (Muğla, Antalya, Mersin, Beyrut) mekan kimliği (place identity), mekan kimliğiyle bağlantılı olarak yapı çevredekİ İslâmi ve Akdeniz'e ait bileşenler ve modern bir aktör olarak mimarın bu bileşenlerin oluşum sürecine katkısı/katılımı (individual autonomy) gibi üç temel problemi, karşılaştırmalı bir mimari çerçeve analizine tabi tutarak araştırmaktır. Bu analiz, Turgut Cansever'in yukarıdaki kentlerdeki kültür ve ticaret merkezi, tatil köyü, konut yerleşmesi, sualtı arkeoloji enstitüsü gibi uygulama projelerinin yanısıra, ev ve han gibi restorasyon projelerini de kapsamaktadır. Ayrıca, araştırmada, Cansever'in bölgedeki üniversite ve kongre merkezi gibi öneri projelerinden de faydalanılmıştır.

Turgut Cansever'in Anadolu yaylasının Akdeniz kıyılarındaki yerleşim bölgelerinde yaptığı projeler, onun kendi mimarisini tanımlarken kullandığı "İslâm medeniyeti, geleneksel çevre ve yerel şartlar" gibi bir kuramsal altyapının dahilinde, problem edinilmiştir. İşte, bu araştırma, Akdeniz'deki anıtsal İslâm mimarisi ile yerel koşulların/geleneklerin tanımladığı sivil mimarinin, modern dönemin bir aktörü olarak "mimar"ın koordinasyonu ile nasıl bir araya getirildiğini incelemektedir.

ANAHTAR KELİMELEER: İslam Medeniyeti, Akdeniz Medeniyeti, İslam Mimarisi, Akdeniz Mimarisi, Turgut Cansever

1. GİRİŞ

Yaşadığımız dünya üzerinde, hem canlı hem de cansız varlıkların çevreleri ve birbirleriyle olan ilişkilerinde sürekli bir etkileşim/iletişim ve belirleme/dönüşüm vardır. Bu ilişki sistemi canlı varlıktan cansıza olduğu gibi, cansız varlıktan canlıya doğru da olmaktadır. Şehir ile onu kurmuş ve zamanla kendine göre biçimlendirmiş olan ahali arasındaki ilişkileri de bu bağlamda ele almak gerekir. Böylece, ahalinin genel karakteri ve hatta bireylerin kişilikleri şehrin biçimlendirilme sürecine ve şehrin biçimlerine yansır. Bu yansıyan durum ve oluşan birikime genel anlamıyla *kültür* ya da *medeniyet/uygarlık* diyoruz. Bunlar, "geleneksel" ve "modern" çevre kutuplaşımının ve "yapı ustası"nın "mimar"a dönüşüm sürecindeki tartışmaların ana malzemesi kavramlar olarak da telakki edilebilir.

Bu analizle, yanıtları **teori** ile **pratik** arasında gerilimli bir pozisyonda bulunan bazı soruların cevapları aranmaktadır. Bu araştırmada, yapılmak istenen bir diğer şey, Akdeniz ve İslâm medeniyetlerinin birbirleri arasındaki ilişki sistemini biraz daha iyi anlayabilmeyi sağlamaktır. Meselâ, bu araştırma, bir taraftan İslâm medeniyetinin Akdeniz medeniyeti üzerindeki etkileri ve/veya Akdeniz medeniyetinin İslâm medeniyetine katkıları nasıl araştırılabilir gibi bilimsel araştırma metodolojisine ilişkin bir problemin sınırlarında dolaşırken diğer taraftan da mimarlık alanında teori ve pratiğin birlikteliği-ayrılığı meselesini bu medeniyetler/mimariler bağlamında sorgulamaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Medeniyetler, Medeniyet Ben-idraki ve Akdeniz’de İslam

İnsanlık tarihinde etki kurmuş olan medeniyetlerden 26’sını 1930’lu yıllarda kayda geçiren Arnold Toynbee, bunların 16’sının ölmüş ve “tarihin derinliklerine gömülmüş” olduğunu (Mısır, And, Çin, Minoa, Sümer, Maya, Hint, Hitit, Suriye, Helen, Babil, Meksika, Arap, Yukatan, Sparta, Osmanlı) ve geriye kalan medeniyetlerin de (Hristiyan Yakınoğu, İslam, Hristiyan Rus, Hindu, Uzakdoğu Çin, Japon, Polinezya, Eskimo ve Göçebe medeniyetleri) hâlâ varlığını sürdüren, fakat Batı medeniyeti karşısında imha ve asimile tehdidi altında olan medeniyetler olduğunu vurguluyordu.¹

Braudel ise Akdeniz tarihinin iniş çıkışlarında temelde üç medeniyetin rol oynağını belirtir (1995b: 100-102). Bunlar; I. Batı (Hristiyanlık veya Romalılık), II. İslam (“Öteki” Akdeniz veya çölün eklenmesiyle uzamış Karşı-Akdeniz), III. Ortodoksluk (Moskova veya Üçüncü Roma). Adanmışlık (particularism) ve universalismin garip bir karışımı Akdeniz dünyasında ortama hakim olur (Cipallo, 1993: 62). Braudel’in kavramsallaştırmasında Akdeniz medeniyetinin ana bileşenleri olarak Batı ve İslam’dan söz edilir. Toynbee’de de daha genel bir çerçeve içine alınarak Batı medeniyeti tüm dünya medeniyetleri içerisinde hakim bir noktaya oturtulur.

Ahmet Davutoğlu’nun medeniyetler ve medeniyetlerin dünya görüşü oluşturma konularındaki temel tezi (1997: 11), “medeniyetlerin kurulmasını da, yükselmesini de, diğer medeniyetlerin muhtemel tahakkümlerine karşı direnebilmesini de sağlayan temel unsurun bir medeniyet prototipinin tebarüz etmesini sağlayan ben-idraki olduğudur. Bir ben-idrakinin oluşmasını sağlayan nihaî etken de, kurumsal ve formel alan değil, bir bireyin varlık sorunsalını anlamlı bir çerçeveye oturtan dünya görüşüdür. Bu nedenledir ki, başka medeniyetlerden gerçekleştirilen kurumsal ve formel aktarımlar zahirî değişimlere yol açsa da, yeni bir ben-idraki oluşturamadıkça ve bu ben-idraki örnek alınan medeniyetin merkezine nüfuz edebilme gücü ve imkanı kazanmadıkça, değişime uğratılmak istenen medeniyet havzasının ruhunu yok edebilmek mümkün değildir. Bir medeniyetin külli direnç gücü de, medeniyet prototipinin bu ben-idraki direncinde ortaya çıkar. Kurumsal transferin ben-idraki değişimine yol açacağı kanaatini taşıyan modernistlerin geliştirdikleri teorik çerçevelerin batı-dışı medeniyetlerdeki direnci, özellikle de İslam dünyasındaki gelişmeleri açıklayamamasının temel sebebi de budur.” Davutoğlu’na göre, ben-idraki ile kimlik aynı şey değildir. “Bu iki kavram farklı iki bilinç düzeyini yansıtır. Kimlik, sosyal tanınma temelinde gerçekleşen ilişki-bağımlı bir bilinç olarak iki tarafı gerekli kılarken, ben-idraki bir karşı tarafa ya da sosyal bir tanınmaya ihtiyaç hissetmeyen bireysel bir şuur halini yansıtır.

¹ Toynbee, A. J., *A Study of History*, C. IV, New York University Pres, New York, 1939, s.1-2’den aktaran: Davutoğlu, A., “Medeniyetlerin Ben-İdraki”, *Divan Dergisi*, nr. 3, 1-53 s., İstanbul 1997, s. 4.

Kimlik sosyal, iktisadi ve siyasi otorite tarafından tanımlanabilen ve verilebilen bir nitelik taşıırken, özneyi esas alan ben-idrakinin herhangi bir başka otorite tarafından tanımlanabilmesi de, tasfiye edilebilmesi de imkansızdır.” Ayrıca, “her ben-idraki tabii bir kimlik haline dönüşebilirken, her kimlik bir ben-idraki bilincine ulaşmamaktadır.”

Ahmet Davutoğlu, medeniyetleri ben-idrakleri açısından beş kategoride toplamış ve bu kavramsallaştırmasının sınırlarını günümüzde en canlı medeniyetler olarak göze çarpan Batı ve İslam medeniyetleri arasında yaptığı karşılaştırmayla sürdürmüştür. Buna göre, oluşan medeniyet ben-idrakleri şöyledir:

I. *Güçlü ve sert ben-idraki* (Mesela, Ari (Aryan) ve Batı medeniyetleri gibi).²

II. *Güçlü ve esnek medeniyet ben-idraki* (Mesela, Büyük İskender’in eklektik medeniyeti (Yunan, Anadolu, Mısır, Harran, Mezopotamya, İran ve Hint medeniyetleri) ve İslam medeniyeti (Abbasi, Endülüs, Osmanlı, Hint)).³

III. *Güçlü ve yerel medeniyet ben-idraki* (Mesela, Çin ben-idraki).⁴

IV. *Zayıf ve sert medeniyet ben-idraki* (Mesela, Moğol ben-idraki (Cengiz Han, Timur), Akad (Sümerler’i dağıtan) ve Germen (Roma’yı çözen) ben-idrakleri (ve böylece oluşan Kutsal-Roma-Germen sentezi)).⁵

V. *Zayıf ve esnek medeniyet ben-idraki* (Mesela, Amerika yerlileri (sömürgecileri büyük bir hoşgörü ile karşılayan), Afrika ve Avustralya aboroginleri)⁶

Bu noktadan sonra, güçlü ve sert bir medeniyet ben-idrakine sahip Batı medeniyeti ile güçlü ve esnek bir medeniyet ben-idrakine sahip İslam medeniyeti arasındaki münasebetlere bakabiliriz.

² “Bu medeniyet ben-idraki iyi tanımlanmış, felsefi ve metafizik açıdan köklü bir temel üzerine oturmuş, kapsamlı ve tutarlı bir dünya görüşüne dayandığı için güçlü bir yapıya sahiptir. Öteki medeniyet unsurlarının kategorik bir tarzda dışlanması bu medeniyet ben-idrakine nüfuz edebilmeyi imkansız kıldığı için derttir. Bu sebeple, böyle bir medeniyet ben-idrakinin ürünü olan medeniyetler tekeldi, hegemonik ve güç merkezlidir” (s. 15).

³ “Bu ben-idraki, iyi tanımlanmış, kapsamlı tutarlı ve evrensel bir dünya görüşüne dayanması açısından güçlü olmakla birlikte öncekinden farklı olarak esnek bir nitelik taşımaktadır. Ben-idrakindeki esnekliğin ana ölçütü, nüfuz edilebilirlik özelliğidir. Başka bir deyişle, bu ben-idraki diğer kültür unsurlarına açık ve paylaşılabilir bir nitelik arz etmektedir. Medeniyet formlarının sentezleri ve çoğulculuk bu tür medeniyetlerin içselleştirici atmosferinde mümkün olabilmektedir. Hayat tarzı farklılaşmaları ve kültürel biçimlerin kendilerini üretebilme kabiliyetlerinin hakim medeniyetin siyasi patronajı altında sürdüğü bu medeniyet yapılanmaları, hiyerarşik hayat tarzı düzenlemelerinden çok, değişik kültür ortamlarının yatay ve yan yana var olma hakları üzerinde yükselmektedir” (s. 17).

⁴ “Kapsamlı ve sofistike bir dünya görüşüne sahip olmak açısından güçlü bir tahayyülata dayanmakla birlikte bu dünya görüşünü yerel bir medeniyet havzası ile sınırlayan ve o havzaya özel bir anlam atfeden bu ben-idraki, çoğu zaman kendi havzası dışında evrensel bir ideal ya da hegemonik bir güç peşinde koşmamıştır. Kendi medeniyet havzası ile diğer medeniyet havzaları arasında kendisini merkez edinen bir dışlayıcılık benimseyen bu medeniyet ben-idraki birinci türde görülen cinsten evrensel hegemonyaya yönelik sert bir nitelik kazanmamıştır” (s.20).

⁵ “Böylesi bir ben-idraki dünya görüşü açısından daha basit, metafizik yaklaşım ve önerimler açısından ise tek düzedir. Daha yerel ve sınırlı bir algılayış biçimini yansıtmaması bakımından zayıf, diğer medeniyet birikimlerini dışlamaları ve dağıtmaları açısından ise derttir. Bu zayıf ve sert karakter, çoğu zaman, baskıcı ve çözücü bir askeri yayılmayı beraberinde getirir. Genellikle, kısa süreli olan ve kendine has bir yerleşik düzen kuramadan çözdüğü medeniyet birikimleri tarafından asimile edilen bu tür medeniyet ben-idrakleri, hareketlilik düzeyi yüksek ve dinamik göçebe toplulukların tek bir siyasi otorite altında toplanmaları sonucu doğmuş ve gelişmiştir” (s.21).

⁶ “Basit, yalın ve yerel bir dünya görüşüne sahip olması dolayısıyla evrensel bir iddia taşımayan bu tür bir ben-idraki, başka medeniyetlerle girdiği ilişkilerde de hegemonik bir tavır sergilememektedir. Hegemonik bir öz taşınamaması bu medeniyetleri güç-eksensiz ve hareketliliği yüksek medeniyet akımlarına karşı dirençsiz kılmaktadır. Dolayısıyla da, varoluşları diğer medeniyetlerin tavırlarına kalmaktadır” (s.22).

Davutoğlu, bu iki medeniyeti altı farklı kriterden yola çıkarak karşılaştırmalı bir analize tabi tutmuştur (s.22-49). Bu kriterler şunlardır: Mekan, zaman, bilgi, insan-tabiat, insan-insan, Tanrı-insan ilişkileri. Her biri birbirinin içerisinde olan bu kategorilerden sadece mekanı ele alırsak mekan algılaması bakımından bugün çekilen sıkıntılar (mensubiyet, aidiyet, sorumluluk, vb.) ve tartışılan konular (modernleşme gibi) daha da net bir anlam çerçevesine oturacaktır. Şöyle ki, “Galtung’a göre Batı medeniyetinin prototipi olan Batı insanının içinde yaşanan mekan ve yeryüzü ile ilgili temel önermesi ‘Batı ve özellikle Batı Avrupa ve Kuzey Amerika dünyanın merkezini oluşturur, diğer bütün bölgeler bu ana kuvvetin çevresini (periphery) teşkil ederler’ önermesidir”.⁷ “İslam medeniyetinin mekan idrakini, Çin gibi kadim medeniyetlerin belli mekanlara kutsiyet atfeden telakkilerinden de, Batı medeniyetinin merkez-çevre ayırımına dayalı mekan anlayışından da ayıran temel fark, yeryüzünün ve hatta kainatın birbirinden farklılaşmayan tek bir mekan oluşturduğuna dayalı önermedir: *Kuvvet kaynağı olarak dünya üzerinde merkez-çevre farklılaşması yoktur, çünkü ‘Doğu’da batı da Allah’ındır; nereye dönerseniz dönün Allah oradadır...’ (el-Bakara, 2: 115) ve ruhî kozmolojinin merkezi herhangi bir maddi ve coğrafi sınır tanımayan ortak inanç ve değerler sistemidir*” (s.35).

Çeşitli yazarların ve araştırmacıların anlatım ve kavramsallaştırmalarında Akdeniz, sosyo-kültürel bir vakıa olarak karşımıza çıkmaktadır (Leroux, 1944; Cipallo, 1993; Braudel, 1990; 1995a; 1995b). Fakat, şu andaki, Akdenizliler’in varoluş telakkileri ve Akdeniz’in coğrafi sınırları tartışmalarında, bir Akdeniz medeniyeti kavramsallaştırmasından ziyade, Davutoğlu’nun Batı ve İslam medeniyetleri hakkında yaptığı tahliller uyarınca (1994; 1996; 1997; 2000), Batı ve İslam’ın Akdeniz’e bakışından söz edilebilir. Bu minval üzere, İslam’ın yerel geleneklerle zıtlaşmayan yapısı (ben-idraki) medeniyetleri bir karşı kutup olarak görmez. Dolayısıyla, İslamî perspektifte, Akdeniz medeniyetinin özellikleri (Cansever’in de vurguladığı “yerel şartlar” anlamında) Akdeniz’de meydana getirilecek mimarinin temel girdilerini oluştururken, bir üst çerçeve olarak İslam medeniyeti ve onun varlık, tarih ve mekan hakkındaki tasavvurları ön plandadır.

2.2. Akdeniz Coğrafyasında Mimarinin Biçim-işlev-teknoloji ve Anlam Dünyası

Akdeniz’de mimarinin anlam dünyası oldukça karmaşıktır. Bu dünyayı okumada iki mimari gerçeklikle karşılaşılır. Bunlar, medeniyetlerin sembolik temsilleri olarak dini/anıtsal mimari ve yerel şartların meydana getirdiği sivil mimaridir. Braudel, zaman ve mekan olarak birbiri içine geçerek palimpsestvari⁸ bir yapıya bürünen medeniyetleri anlatırken, onların mimari eserlerinden örnekler verir. Ayasofya’ya eklenen minareler ile Kurtuba Ulucamii’nin içindeki Santa Cruz Kilisesi bunlardan bir kaçıdır. Ona göre, bu “saygısızlıklara” Akdeniz’in rengarenk bir mozaik olması hasebiyle hoşgörü ile bakılabilir (Braudel, 1995b: 111). Diğer taraftan, Osmanlı’nın Eyyübi ve Memlük egemenliğinden sonra Kahire Kalesi’ne yaptırdığı Süleyman Paşa Camisi bir diğer medeniyet sembolü olarak görülebilir (Rabat, 1989: 20-23).

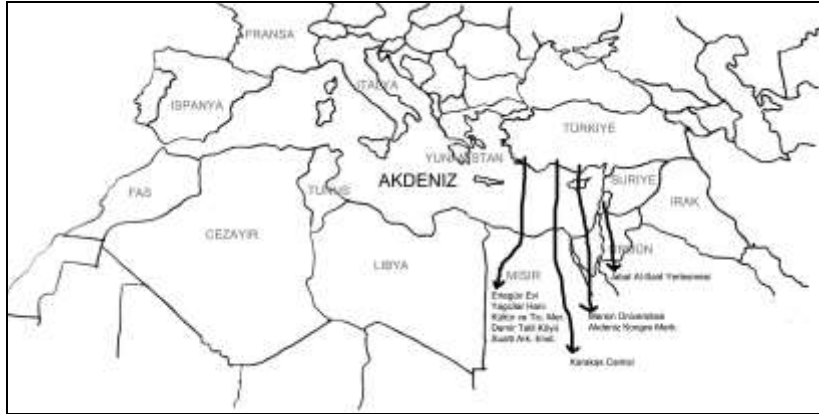
Farklı medeniyet aidiyeti mimari mekanı da farklı algılamayı getirmektedir. Bir başka deyişle, mekan algılamaları *medeniyet ben-idrakine* göre değişir. Örneğin, Batılı bir tarihçi olan Fernand

⁷ Galtung, J., “On the Dialectic between Crisis and Crises Perception”, S. Musto and J. F. Pinketele, *Europe at the Crossroads*, (N.Y.: Praeger, 1985), s.11’den aktaran: Davutoğlu, A., “Medeniyetlerin Ben-İdraki”, *Divan Dergisi*, nr. III, 1-53 s., İstanbul 1997, s. 22. Toynbee batının bu tavrına *ben-merkezci yanılısama* demektedir.

⁸ Palimpsestin mimarideki bir yorumu için bkz.: Gür, Ş. Ö., 2002a. “Palimpsest: Örselmiş Parşömen ya da Tablet-1”, *Yapı*. nr. 245., s. 60-65; Gür, Ş. Ö., 2002b. “Palimpsest’i Okumak”, *Yapı*. nr. 246, s. 64-74.

Braudel, Kurtuba Ulucamisi'ne eklenmiş olan Santa Cruz Kilisesi'ni “sevimli, küçük, gotik bir kilise” diye tarif ederken (1995b: 111), Müslüman bir mimar olan Turgut Cansever bu yapıyı “Kurtuba Ulu Camii'nin yüksek değerine bir tecavüz ve kaba saba bir müdahale” olarak tanımlar (Cansever, 1998b: 148-149). Akdeniz'deki bu dini mimari örnekleri medeniyetlerin kendilerine bir yer açma, kendine ait kılma ve bilinçsel bir hakimiyet kurma çabalarının sembolik ifadeleri olarak yorumlanabilir. Diğer taraftan, iklim, topografya ve yaşama kültürü ile şekillenen, nicelik bakımından dini/anıtsal mimariden çok daha fazla yer tutan bir sivil mimari gelenek vardır Akdeniz'de. Braudel bu geleneği ilk başta iklimle ilişkilendirir: “Akdeniz birliği, her şeyden önce iklime dayanır ve bu çok özel iklim, denizin bir ucundan öbür ucuna kadar hep aynı kalır; yaşam tarzlarına ve manzaralara, benzer nitelikler kazandırır. Bu iklim yöresel yer şekillerinden hemen hemen bağımsızdır, çünkü batı komşusu Atlas Okyanusu ve güney komşusu Sahra'nın nefesleri dışardan onu biçimlendirir” (1995b: 16-17).

Araştırma alanımız olan Muğla, Antalya, Mersin ve Beyrut bu çerçevede (sivil mimarlık ve iklim) ele alınabilir.⁹ Akdeniz iklimine karşı geliştirilecek mimari çözümlerde farklı yörelerde bazı ortaklıklar görülebilir. Mesela, geç ısımıp geç soğuyan kalın duvarlar (genellikle taş ve kerpiç), avlu ve teraslar, düz damlar bunlardan bir kaçıdır. Biçim dünyasına yansıyan bazı mimari ifadeler ise “kübik evler”, küçük dikdörtgen pencereler, balkonlar vb. dir.

Şekil 1. Akdeniz'e Kıyısı Olan Bazı Ülkeler ve Turgut Cansever Projeleri

⁹ Muğla'daki geleneksel mimari doku ile yaşam arasında yapılan bir çözümleme için bkz.: Sönmez, İ. Ö.; Koç, H.; Ecemiş, S., 2002. “The Reflections of Life Practices on Spatial Formations: The Cases of Muğla Historical Urban Site and Karabağlar Historical Rural Site”, The symposium on *Traditional Environments in a New Millenium* (June 20-23, 2002, Amasya-Turkey). Hülya Turgut and Peter Kellett (eds.), İstanbul ; Beyrut'u da içine alan Doğu Akdeniz coğrafyasındaki sanatın (ve mimarinin) bir yorumu için bkz.: GladiB, A. V., 2000. “The Mediterranean between East and West”, *Islam, Art and Architecture*. Könemann Verlagsgesellschaft mbH, France ; Ayrıca, kuramsal bir temel olarak Akdeniz'in tarihsel ve coğrafi verilerini kullanarak Lefkoşa'da yapılmış bir çalışma için bkz.: Gürdallı, H., 1996. *Kıbrıs-Lefkoşa'da Selimiye Bölgesi'nde Kentsel Mimari Ögelerin Oluşumunda, Tarihsel ve Coğrafi Etmenler*, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

2.3. Bilinci Biçimler Dünyasına Yansıtma Çabası: Turgut Cansever ve Kozmolojik İdrak

Turgut Cansever'in Türk mimarlığındaki yeri çağdaş ve İslami düşüncenin/mimarlığın bir sentezi olarak yorumlanır (Tanyeli, 2001). Aynı zamanda, modern sonrası dönemde üzerinde sıkça durulan bölgeselcilik (regionalism) kavramının Türkiye'deki en önemli temsilcisi olarak ta görülmüş ve bu bağlamda inceleme konusu edinilmiştir (Gürer, 1997). Buna ilaveten, mimaride tarihselcilik (historicism) bağlamında da değerlendirilmiştir (Tanyeli, 2002). Bazı araştırmacı ve yazarlar ise onu mimarisini temellendirdiği söylemindeki İslamî vurgularından dolayı eleştirmişlerdir (Akcan, 1996; Bozdoğan, 1999; Vanlı, 2002; Tümer, 2003). Fakat, mimarlığının kalitesi ve "iyi" mimarlık yaptığı konusunda genel bir kabul söz konusudur (Akcan, 1996; Bozdoğan, 1999; Tanyeli, 2001).

Cansever, mimari alanında yaptıklarını "bilinci biçimler dünyasına yansıtma çabası" olarak tanımlar. Bu çabayı da "fikir ve inanç dünyamızın transandantal (aşkın) çerçevesi" içerine yerleştirir (Cansever, 1997a: 38-39). Mimariye yaklaşımının temelini bir ontolojik sorgulamayla açıklar. Bunu yaparken, *düşünmek* ve *büyük insanlık tarihine bakmak* yegane yöntemleridir (Cansever, 2003). Ona göre, varlığın dört boyutu hakkında düşünmek mimarinin şekillenmesine katkıda bulunucu kritik gerilim/çözüm noktalarını da beraberinde getirir. Bunlar, maddî, bio-sosyal, psikolojik ve ruhî-aklî boyutlardır. Mimarlık bu boyutların bir yansıması olarak vücuda gelir (Cansever, 1997b: 14-15). Diğer taraftan, modern/çağdaş mimari sorunların çözümünde "aşkın (transcendental) çözümlemenin" gerekliliğine sıkça vurgu yapar (Cansever, 1997a).

Belli bir kültürün ve tabiat şartlarının belli bir mimariyi vücuda getirdiği/getireceği, dünya mimarlık ortamının son yıllarda üzerinde sıkça durduğu bir konudur. Bu anlamda, Akdeniz kültürünün ve tabiat şartlarının Akdeniz mimarisini şekillendirdiği/belirlediği bir gerçektir. Turgut Cansever Akdeniz'de yaptığı projelere bu bilinci yansıtma uğraşısındadır. Ayrıca, İslam-Osmanlı-Türk mimarisi ve anlayışını üst çerçeve olarak benimseyen Cansever, bu çerçeveyi Akdeniz'in yerel şartları gereğince somut plana dökmektedir.

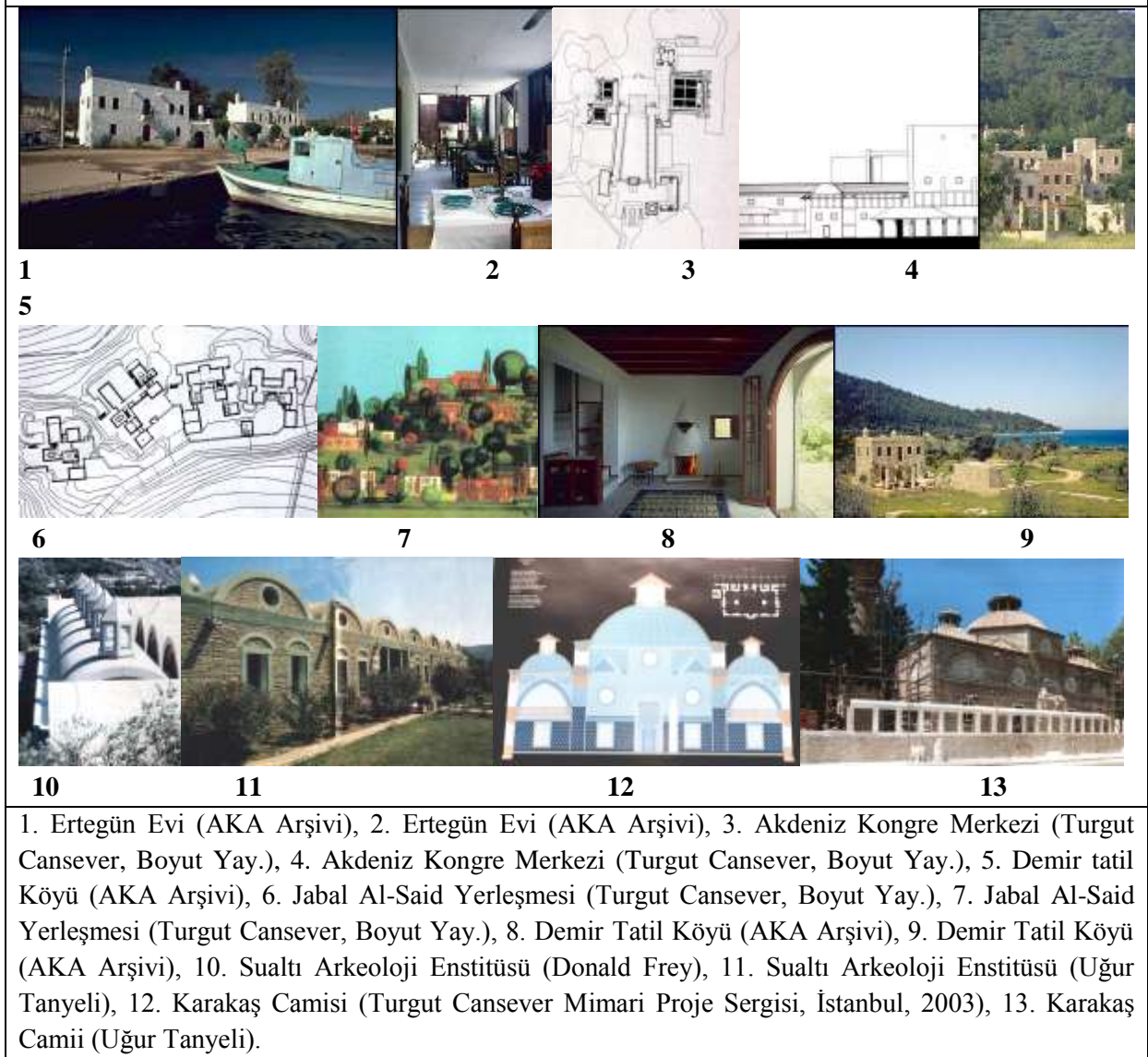
Bu bağlamda, Turgut Cansever ve birlikte çalıştığı insanların, Akdeniz kentleri olan **Muğla** (1971-73 *Erteğün Evi Restorasyonu*, 1980 *Yağcılar hanı Restorasyonu*, 1987 *Bodrum Kültür ve Ticaret Merkezi*, 1983-... *Demir Tatil Köyü*, 1983-... *Bodrum Sualtı Arkeoloji Enstitüsü*), **Antalya** (1991-... *Karakaş Camisi Projesi*), **Mersin** (1994 *Mersin Üniversitesi İçin Teklif Projesi*, 1993 *Akdeniz Kongre Merkezi Projesi*) ve **Beyrut** (1995 *Jabal Al-Said Yerleşmesi*)'ta yaptıkları mimari projeler incelemeye değerdir (Şekil 1, Tablo 1).

3. YÖNTEM VE UYGULAMA

Bu çalışmada, tek yapı ölçeğinden bütün bir çevreye doğru, projelerin kendi iç ve çevresel ilişki sistemlerini daha net bir şekilde okuyabilmek için *gamma analizi tekniği* kullanılmıştır. Bu teknik, erişebilirlik grafikleri hazırlanmasına ve bu şekilde yapı-çevre bağlantısının irdelenmesine yardım edecektir (Tablo 2).

PROJE ADI	PROJE GRUBU	YER	TARİH
Erteğün Evi Restorasyonu		Bodrum-Muğla- Türkiye	1971- 1973

Yağcılar Hanı Restorasyonu		Muğla-Türkiye	1980
Bodrum Kültür ve Ticaret Merkezi	E. ve M. Ögün, F. Cansever	Muğla-Türkiye	1987
Mersin Üniversitesi İçin Teklif Projesi		Mersin-Türkiye	1994
Akdeniz Kongre Merkezi Projesi	E. ve M. Ögün	Mersin-Türkiye	1993
Jabal Al-Said Yerleşmesi	E. Ögün	Sofar-Beyrut-Lübnan	1995
Demir Tatil Köyü	E. ve M. Ögün	Bodrum-Muğla-Türkiye	1983-
Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (INA)	F. Cansever	Bodrum-Muğla-Türkiye	1983-
Karakaş Camisi Projesi		Antalya-Türkiye	1991-

1. Ertegun Evi (AKA Arşivi), 2. Ertegun Evi (AKA Arşivi), 3. Akdeniz Kongre Merkezi (Turgut Cansever, Boyut Yay.), 4. Akdeniz Kongre Merkezi (Turgut Cansever, Boyut Yay.), 5. Demir tatil Köyü (AKA Arşivi), 6. Jabal Al-Said Yerleşmesi (Turgut Cansever, Boyut Yay.), 7. Jabal Al-Said Yerleşmesi (Turgut Cansever, Boyut Yay.), 8. Demir Tatil Köyü (AKA Arşivi), 9. Demir Tatil Köyü (AKA Arşivi), 10. Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Donald Frey), 11. Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Uğur Tanyeli), 12. Karakaş Camisi (Turgut Cansever Mimari Proje Sergisi, İstanbul, 2003), 13. Karakaş Camii (Uğur Tanyeli).

Tablo 1. Turgut Cansever'in Akdeniz Projeleri (Ekincioglu, 2001'den uyarlanmıştır)

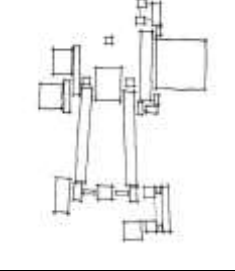

	Akdeniz Kongre Merkezi Projesi (Mersin)	Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Bodrum-Muğla)
ERİŞİM GRAFİKLERİ		
	Demir Tatil Köyü (Bodrum-Muğla)	Jabal Al-Said Yerleşmesi (Beirut)
ERİŞİM GRAFİKLERİ		

Tablo 2. Erişim Grafikleri

İkinci olarak, projelerin, biçim-işlev-teknik ve anlam yapılarından kaynaklı, mimari karakterlerini okuyabilmek için *sentaktik analiz tekniği* kullanılmıştır (Clarck ve Pause, 1996), (Tablo 3). Kullandığımız bir diğer teknik *semantic analiz tekniği*dir. Bu teknik, ilk aşamada, hem gamma analizleri hem de sentaktik analizler üzerinden yapılan bir okumadır. Bu teknik aracılığıyla, incelenen projelerin bazı iddiaları da, Turgut Cansever'in mimari retoriği ile bağlantılı olarak, bir anlam analizine tabi tutulmakta ve sorgulanmaktadır. Kullanılan bu üç teknik örnek projelere ayrı ayrı uygulanmıştır. Daha sonra, bütün analiz sonuçları bir tabloda toplanarak bazı karşılaştırmalar yapılmıştır (*comperative study*).

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Turgut Cansever'in mimarlık ve şehir hakkındaki düşüncelerini açıkladığı yazılı eserlerinde (Cansever,1992; 1994a; 1997a; 1997b; 1998a) bir medeniyet olarak "İslam"a çokça rastlanırken, "Akdeniz"e ise neredeyse hiç rastlanmamaktadır. Akdeniz'de yaptığı projelerin açıklamalarında ise Akdeniz'den sadece mimariye etki eden yerel şartlar bağlamında bahsedilmektedir. Örneğin, Cansever bu kategoriye çok nadir olarak Modern Batı Avrupa mimarisinin kaynaklarının "İslamî, Akdeniz ve primitif kültürler"den kaynaklandığını belirtirken kullanır (Cansever, 1997: 178).

PROJE ADI	Akdeniz Kongre Merkezi Projesi (Mersin)	Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Bodrum-Muğla)	Jabal Al-Said Yerleşmesi (Beyrut)	Demir Tatil Köyü (Bodrum-Muğla)	
SENTAKTİK ANALİZLER	GEOMETRİ				
	MEKAN HİYERARŞİSİ				
	PARÇA-BÜTÜN İLİŞKİSİ				

Tablo 3. Sentaktik Çözümler

Erişim grafikleri ve sentaktik (dizimsel) analizlerden çıkan sonuca göre: Demir Tatil Köyü ve Beyrut'taki yerleşme komşuluk, mahremiyet gibi kavramlar açısından bir benzerlik arz etmekte, fakat, iklim ve manzara yönünden bölgesel farklılıklar ortaya çıkmaktadır (mesela, Demir Evler bir açık avlu içerisinde, Beyrut yerleşmesindeki evler ise biri iç biri dış olmak üzere iki açık avlu arasında konumlandırılmıştır). Ayrıca, Cansever yapılarında net bir geometri kullanmakta, iç mekanı bir hiyerarşik düzen içerisinde kurgulamakta ve her parçanın bütün içerisinde kendisi olarak varolabilme ve diğer parçalarla bir bütün oluşturma karakterine sahip olmasına çalışmaktadır.

Semantik (anlamsal) analizler bize şunu göstermektedir ki, Cansever'in mimarlığı soyut ve somut çağrışımlara son derece açık, ikisine de eşit haklar tanıyan bir mimarlıktır. Örneğin, Ertegün Evi'ne yapılan ek yapının tasarımında "Bodrum evleri ve kahvehanelerinin bahçelerinde görülen, sütunların taşıdığı, kuru dallarla örtülü çardaklar"dan esinlendiği, mimar tarafından belirtilmektedir. Projelerin anlamsal analizlerinde teknik ayrıntıdan çok bazı çağrışım ve soru işaretlerine değinmekte fayda vardır. Mesela, belli işlevsel, iklimsel ve yaşamsal belirleyiciler sonucu ortaya çıkmış olan İpekyolu'nun kervansaray ve hanları ile Osmanlı'da üniversite yapıları olan medreselerin mekan organizasyonları (Usta, 1994), Cansever'in Bodrum ve Mersin'deki

projelerinde ana tasarım kararları olarak karşımıza çıkar. Bu yörelerin iklimsel gerekleri ile de birebir örtüşen bu avlulu şema, aynı zamanda, Cansever'in Akdeniz'e bir Osmanlı kimliği kazandırma çabası olarak görülebilir. Ayrıca, Bodrum Sualtı Arkeoloji Enstitüsü'nde görüldüğü gibi, Topkapı Sarayı'nın topografyaya uyum, parçalılık ve eklenebilirlik gibi Osmanlı klasik döneminin mimari değerlerinin Cansever'in mimari kurgusunda çok önemli bir yer tuttuğu da söylenebilir.

Antalya Karakaş Camisi, kesin olarak bir dönemi işaret etmeyen, fakat, Erken ve Klasik Dönem Osmanlı cami plan tipolojileri içerisinde yer alabilen “enine gelişen yan mekanlı cami” plan tipolojisi üzerine kurulmuştur. Aynı tip plan tipolojisini hem Klasik dönem öncesi Manisa Sultan Camii'nde (1522) hem de Klasik dönem Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nde (1562-65) görmek mümkündür.¹⁰ XX. yüzyılın başlarında, modern mimarinin sıkça dile getirdiği “saf geometrik yüzeyler” Karakaş Camisi'nin kesiti üzerinden okunabilmektedir. Kullanılan taş ve tuğla malzeme ve çiniler iç mekanı Akdeniz'e (Türkiye'ye) ve İslam'a (Osmanlı'ya) ait kılma çabası olarak yorumlanabilir. Çünkü, Cansever güçlü ve sert ben-idrakine sahip bir medeniyetin öznesi olma iddiasındadır.

PROJE ADI	Akdeniz Kongre Merkezi Projesi (Mersin)	Sualtı Arkeoloji Enstitüsü (Bodrum-Muğla)	Jabal Al-Said Yerleşmesi (Beyrut)	Demir Tatil Köyü (Bodrum-Muğla)	Erteğün Evi Restorasyonu (Bodrum-Muğla)	Karakaş Camisi Projesi (Antalya)
------------------	--	--	--	--	--	---

¹⁰ Bu tipolojinin Osmanlı cami mimarlığındaki yeri için bkz.: Tuluk, Ö. İ., 2000. *Mekana Bağlı Strüktür Analizi: Osmanlı Dini Mimarisinde Örnekleme (15-17. yy.)*. Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

YEREL ŞARTLAR VE MİMARİ		CANSEVER VE SÖYLEMİ				
		İklim				
Topoğrafya		Mersin İklimi	Beyrut iklimi	Bodrum iklimi	Bodrum iklimi	Antalya iklimi
		<ul style="list-style-type: none"> - Sonsuz mekan duygusu - Yerel mimarinin teknik, fonksiyonel, ruhsal ve maddi biçim ifadelerini ve üslup özelliklerini yeni bir bilinç ile değerlendirme -Endüstriyel gerilimli ifade (prekast beton çatı elemanları ve sövelerle) - Bodrum mimarisine has standartlar 	<ul style="list-style-type: none"> - Bağımsız şahsiyet - Bütünlük (aynı mimari elemanlar ve eş ölçü düzeni ile) - Topografyaya uyum - Manzaradan faydalanma 	<ul style="list-style-type: none"> - Sükûnet - Hareket - Tevazu - Çekingenlik - Tabiiilik - Sadelik & çeşitlilik - Standartlar & farklılaşma - Artizanal katkı - Prefabrikasyon - Geometrik berraklık - Doğa ile uyum - Komşuluk ilişkileri - Ulaşım kolaylığı - Yayaya öncelik 	<ul style="list-style-type: none"> - Bilinçle yaşanan bir cennet (sadelik ve çeşitliliğin yarattığı çok boyutluluk) - Saf güzelliğin yüceliği (heyecan ve etkilemenin yerine) - Bitarafılık, asudelik ve az ile yetinme - Hareketlilik (asimetri ve farklılaşma ile) - Manzarayı etkili kullanım - İç-dış mekan bütünlüğü 	<ul style="list-style-type: none"> - Yıkılmış olan karakaş Camisi'ni düzeyli ve yüce bir değere ulaştırma - Çeşitli tarihi dönemlere ait yapılar arasında mimari ve kentsel tasarım ölçeğinde bir bütünlük kurma
		<ul style="list-style-type: none"> - Taş duvarların iklimsel imkanları - Avlular - Hava sirkülasyonu - Gölgeleme mekanlar (revak, avlu vb.) 				
		<ul style="list-style-type: none"> - Denize doğru eğim - Manzara - Arazi sınırlarını yeşil-yapı dengesine göre kurgulama 	<ul style="list-style-type: none"> - Dağlık bölge 	<ul style="list-style-type: none"> - Deniz kenarı - Eğimli arazi - Ormanlık alan 	<ul style="list-style-type: none"> - Deniz kenarı 	<ul style="list-style-type: none"> - Düz arazi - Hadrian Kapısı ve cami arasındaki ilişki

BULGULAR		Malzeme	- Yerel taş - Ahşap ve kagir balkonlar - Brüt beton - Prekast beton elemanlar		- Taş ve ahşap beton elemanlar	- Taş - Betonarme ve ahşap döşeme - Prekast beton elemanlar	- Taş ve tuğla - Mermer prekast elemanlar - Kubbe kiremiti
		Mekan	-Mekan hiyerarşisi (giriş avlusu-giriş-revak-iç avlu-revak-sütunlu salon-avlu) - Kervansaray, han ve medrese mekan organizasyonu - Revaklar - Parçalılık (iki avlu) -Mekan hiyerarşisi (avlu-revak-hayat-iç mekan)	-Mekan hiyerarşisi (yol-geçiş alanı-iç avlu-iç mekan-dış avlu / teras)	-Mekan hiyerarşisi (yol-doğal arazi-avlu-iç mekan)	- Mekan hiyerarşisi (deniz-bahçe-hayat-eyvan-içmekan)	- Enine gelişen yan mekanlı cami plan tipolojisi - Mekan hiyerarşisi (avlu-saçak-revak / son cemaat yeri-iç mekan)
		Biçim	- Avlulu medrese plan şeması - Topkapı mutfak bacaları - Akdeniz-Bodrum pencere tipolojisi - “Bodrum evinin kumbilası”		- Akdeniz-Bodrum pencere tipolojisi - “Kübiik” mimari - Bacalar - Balkonlar	- Hayat ve Eyvan formları - Çardak (Bodrum evleri ve Kahvehane bahçelerinde görülen)	- “Tarihsel planimetri” - Havalandırma-ışıklık fenerleri
		Anlam ve çağrışımlar	- MEDRESE - TOPKAPI SARAYI (klasik dönem ruhu, topografyaya uyum, eklenebilirlik) - GELENEKSEL BODRUM MİMARİSİ		- GELENEKSEL BODRUM MİMARİSİ	- GELENEKSEL BODRUM MİMARİSİ	- MANİSA SULTAN CAMİİ PLANI (1522)

Tablo 4. Anlamsal Analizler ve Karşılaştırmalar

5. SONUÇ

Söyleminde yani teoride İslamî üst çerçeveyi kullanan, bu söylemini çoğunlukla Osmanlı'nın mimari eserleriyle muhkemleştiren ve mimarının Türk karakterine vurgu yapan Turgut Cansever, mimari eserlerinde yani pratikte Akdeniz'i "yerel şartlar" bağlamında bir veri olarak değerlendirmiştir. Mimariye bütüncül yaklaşımın, Davutoğlu'nun terimleriyle, bir varlık tasavvuruyla, bir medeniyete aidiyetle ve bunlara bağlı olarak bir mekan idraki ve sorumluluğuyla gerçekleştirilebileceğinin bilincini taşımaktadır. Özetle, onun Akdeniz projeleriyle yaptığı ya da arayışında olduğu şey, bir taraftan *İslam medeniyeti ben-idrakinin* güçlü özelliğinin XX. yüzyıldaki muhtemel mimari açılımlarını temellendirmek, diğer taraftan da, *esnek ben-idrakinin* gereği olarak Akdeniz'in yerel şartlarını gözden kaçırmamaktır.

KAYNAKÇA

Akcan, E., 1996. "Mimarlığımızda Kimlik-Yer İlişkisi ve İçerik Sorunu", *Kimlik Meşruyet Etik Sempozyumu* (Ankara, 7-8-9 Ekim 1993). TMMOB Mimarlar Odası Yay., Ankara, s. 113-118.

Bozdoğan, S., 1999. "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış", *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, S. Bozdoğan ve R. Kasaba (der.), Nurettin Elhüseyni (çev.), 2. Baskı. Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, s. 118-152.

Braudel, F., 1990. *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. II Cilt, Eren Yay., İstanbul.

Braudel, F., (vd.), 1995a. *Akdeniz, İnsanlar ve Miras*. 2. Baskı, Aykut Derman (çev.), Metis Yay., İstanbul, s. 96-144.

Braudel, F., (vd.), 1995b. *Akdeniz, Mekân ve Tarih*. 2. Baskı, Necati Erkurt (çev.), Metis Yay., İstanbul.

Cansever, T., 1992. *Şehir ve Mimari*. Ağaç Yay., İstanbul.

_____, 1994a. *Ev ve Şehir*. Mustafa Armağan (yay. haz.), İnsan Yay., İstanbul.

_____, 1994b. "İNA Bodrum Sualtı Araştırma Enstitüsü", *Mimarlık Dekorasyon*. nr. 28, s. 54-59.

_____, 1997a. *Kubbeyi Yere Koymamak*. Mustafa Armağan (yay. haz.), İz Yay., İstanbul.

_____, 1997b. *İslam'da Şehir ve Mimari*. Mustafa Armağan (yay. haz.), İz Yay., İstanbul.

_____, 1998a. *İstanbul'u Anlamak*. Mustafa Armağan (yay. haz.), İz Yay., İstanbul.

_____, 1998b. "Doğu ve Batı Kültürel İlişkiler Tarihine Bir Bakış", *Doğu Batı*. nr. 2, s. 145-154.

_____, 2003. "Kendi Dilinden Mimarlık ve Sanat Felsefesi", *Turgut Cansever'le 80 Yıl –şehir kültür ve mimari-*. Türkiye Yazarlar Birliği 25. Yıl Faaliyetleri, Yaşayan Yazarlara Saygı Toplantıları 1, Mimar Sinan Üniversitesi Oditoryumu, İstanbul.

Cipallo, C. M., 1993. *Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet*. Ali İhsan Karacan (çev.), Bağlam Yay., İstanbul, s. 62-63.

Clark, R. H. ve Pause, M., 1996. *Precedents in Architecture*. 2. Baskı, Van Nostrand Reinhold, New York.

Davutoğlu, A., 1994. *Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschauungs on Political Theory*. University Press of America, Lanham-New York-London.

_____, 1996. “İslam Düşünce Geleneğinin Temelleri, Oluşum Süreci ve Yeniden Yorumlanması”, *Divan*, nr. I, s.1-44.

_____, 1997. “Medeniyetlerin Ben-İdraki”, *Divan*, nr. III, s.1-53.

_____, 2000. “Bunalımdan Dönüşüme Batı Medeniyeti ve Hristiyanlık”, *Divan*, nr. IX, s.1-74.

Gür, Ş. Ö., 2002a. “Palimpsest: Örselenmiş Parşömen ya da Tablet-1”, *Yapı*. nr. 245., s. 60-65.

_____, 2002b. “Palimpsest’i Okumak”, *Yapı*. nr. 246, s. 64-74.

Ekincioglu, M. (ed.), 2001. *Turgut Cansever, Çağdaş Türkiye Mimarları Dizisi 1*, Boyut Yay., İstanbul.

GladiB, A. V., 2000. “The Mediterranean between East and West“, *Islam, Art and Architecture*. Könnemann Verlagsgesellschaft mbH, France.

Gürdallı, H., 1996. *Kıbrıs-Lefkoşa’da Selimiye Bölgesi’nde Kentsel Mimari Öğelerin Oluşumunda, Tarihsel ve Coğrafi Etmenler*, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Gürer, M., 1997. *Turgut Cansever An Alternative Position: Architectural Regionalism in Turkey*. Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Leroux, J. G., 1944. *İlk Akdeniz Medeniyetleri*. Cevdet-Mithat Perin (Çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 7-11.

Rabbat, N. O., 1989. *The Citadel of Cairo*. The Aga Khan Award Presentation Ceremony, Egypt.

Sönmez, İ. Ö.; Koç, H.; Ecemiş, S., 2002. “The Reflections of Life Practices on Spatial Formations: The Cases of Muğla Historical Urban Site and Karabağlar Historical Rural Site”, The symposium on *Traditional Environments in a New Millenium* (June 20-23, 2002, Amasya-Turkey). Hülya Turgut and Peter Kellett (eds.), İstanbul.

Tanyeli, U., 2001. “Çağdaş Mimarlıkta İslami İçerik Sorunu ve Cansever”, *Turgut Cansever, Çağdaş Türkiye Mimarları Dizisi 1*. Boyut Yay., İstanbul, s. 7-23.

_____, 2002. “Tarihselciliğe Övgü”, *Arr. Mimarlık*, nr. 100+51, s. 7.

Tuluk, Ö. İ., 2000. *Mekana Bağlı Strüktür Analizi: Osmanlı Dini Mimarisinde Örnekleme (15-17. yy.)*. Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Tümer, G., 2003. "Mimarca Deęinmeler (Küçük Bir Turgut Cansever Profili)", *Yapı*, 260, s. 51-62.

Usta, G. K., 1994. *Anadolu Osmanlı Mimarisinde Mekan Analizi: Han ve Kervansaray Yapılarında Uygulama*. Doktora Tezi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Vanlı, Ş., 2002. "Son 30 Yılın Türk Mimarlığının Önemli Saydığım Birkaç Yanı", *Yapı*, 250, s. 94-103.

İletişim adresi

Halil İbrahim Düzenli

KTÜ Müh.-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

61080 Trabzon, Türkiye

Telefon: ++90 462 377 26 37

E-mail: haliliduzenli@hotmail.com

Ertuğrul Aydın

DAÜ Türkçe Eğitimi Bölümü

Gazimağusa, KKTC

Telefon: ++90 392 630 40 27

GSM: 0 532 353 64 88

E-mail: ertugrul.aydin@mynet.com, ertugrul.aydin@emu.edu.tr

Halil İbrahim Düzenli

KTÜ Mimarlık Bölümü, Türkiye

Ertuğrul Aydın

DAÜ Türkçe Eğitimi Bölümü, KKTC